

A MŰSZAKI IRODALOM KÖZPONTI KATALÓGUSAI.

A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának 1956. évi 2. és 3. számában is foglalkoztunk a műszaki könyvek és folyóiratok központi katalógusainak kérdésével 1/ 2/. E cikkeken túlmenően számos szakkönyvtárost és dokumentátort foglalkoztat ez a kérdés különböző nézőpontok alapján. Szükségesnek tartjuk tehát, hogy a magunk véleményét is elmondjuk a probléma megoldása érdekében.

Bevezetőül nézzük meg, hogy tulajdonképpen mi tette szükségessé a műszaki irodalom központi nyilvántartásának felvetését. Erre a kérdésre a válasz egyszerűen az lehetne: "Hogy tudjuk, milyen szakirodalmat hol találhatunk meg". Igenám, de a kérdés nem ilyen egyszerű, mert a központi nyilvántartás vezetésének céljai rendkívül különbözőek lehetnek. Ilyen célok a következők:

1. Külföldi irodalom beszerzésénél a felesleges devizakiadások megtakarítása.
2. Fordításoknál, a párhuzamos fordítások, továbbá a többszörös fordítások elkerülése.
3. Irodalomkutatásoknál a lelőhely megismerése.
4. Dokumentációs tevékenység során mikrofilm, vagy fotokópia beszerzése.
5. Olvasói kívánság esetén átkölcsönzés.
6. Nagy könyvtárak hiányos állományának kiegészítése. /Ajándékozásra felhívás vagy mikrofilm útján; ugyanez a cél kisebb szakkönyvtáraknál is fennállhat/.

E főbb célokból is kitűnik, hogy a központi katalógusok kérdése rendkívül komplex, és a probléma tárgyalásánál külön kell választanunk a műszaki irodalom egyes megjelenési formáit, továbbá a külföldi és a hazai szakirodalmat. A hazai

1/ GERGELY Péterné: A műszaki könyvtárhálózat és a műszaki egyetemek könyvtárainak központi katalógusa. MKT, 1956. 2. sz. 22-27. p.

2/ SIMON Mária Anna: Műszaki könyvek központi címjegyzéke a megyei könyvtárakban. MKT, 1956. 3. sz. 39-41. p.

megjelenésű szakirodalommal itt nem foglalkozunk, mert ennek kérdése a kötelespéldány-beszolgáltatással lényegileg meg van oldva. /Az Országos Széchenyi Könyvtárban minden Magyarországon megjelent nyomdatermék megtalálható; 1952. január 1. utáni magyar megjelenésű műszaki irodalom az Országos Műszaki Könyvtárban is fellelhető/. Kezdjük tehát a külföldi műszaki könyvekkel.

A. Külföldi műszaki könyvek központi katalógusa.

Jelenleg ilyen központi katalógus - az Országos Széchenyi Könyvtár általános központi katalógusán kívül - csupán a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában van, amelynek részleteiről GERGELY Péterné fentebb említett cikke számol be. A Műszaki Egyetem központi könyvtárának és tanszékeinek külföldi szakkönyvvállományát megában foglaló központi katalógus azonban messzemenően nem elégítheti ki az egész iparban és más, tudományos területen dolgozók tájékoztatói igényeit, mivel az országba beérkező külföldi szakkönyveknek csak igen kis hányada van benne nyilvántartva. Éppen ezért igyekezett -mindeztideig létszám és anyagi okok miatt eredménytelenül- az Országos Műszaki Könyvtár a műszaki termelési könyvtárhálózat, a tudományos kutatóintézetek és az üzemek külföldi szakkönyveinek központi nyilvántartását felvállalni. Sajnos ez az igyekezet még a könyvtárügyi törvény kifejezett előírásai ellenére sem részesült kellő támogatásban, pedig munkaerő és anyagi fedezet nélkül központi nyilvántartást készíteni nem lehet. Ennek a központi könyv KC-nak első célkitűzése a tájékoztató munka meggyorsítása és megkönnyítése lenne, másodlagos célkitűzése pedig a külföldi szakkönyvrendelések elbírálásának megkönnyítése. Kétségtelen tény, hogy célunk az: minél több és jó külföldi szakkönyv kerüljön a dolgozók kezébe. Nem látjuk be azonban annak szükségességét, hogy gyakran egy és ugyanazon könyvből feleslegesen nagy példányszám érkezik be az országba. Véleményünk szerint a KC alkalmas eszköz arra is, hogy az ilyen feleslegesen párhuzamos megrendeléseket megszüntetve devizát takarítsunk meg, illetve lehetőség nyíljon arra, hogy az így megtakarított devizával más szakkönyveket hozzassunk be.

Beszélnünk kell azonban a KC felállításáról, bizonyos szervezeti kérdésekről is. Természetesnek tartjuk - és ezt hangsúlyoznunk kell - hogy az Országos Széchenyi Könyvtár Központi Címterének minden, magyarországi könyvtárba beérkezett külföldi szakkönyvről értesítést kell kapnia. Ugyanígy természetes, hogy az OMK-ban felállítandó KC-nak is tartalmaznia kell valamennyi külföldi műszaki könyv címe-

írását. Ez a kettősség azonban nem okozhat a szakkönyvtárosoknak kétszeres /vagy minisztériumi jelentéskötelezettség esetén háromszoros/ munkát. Ebben az esetben a lépcsőzetesség elvét kell alkalmaznunk. A bejelentő az OMK-nak jelent, és az OMK a műszaki termelési hálózat cimdadatait összesítve jelenti az Országos Széchenyi Könyvtárnak. Ez a módszer a vállalati- intézeti szakkönyvtárosnak nem ad több munkát, az OSzK-nak pedig megtakarítja azt az óriási munkát, hogy többszáz műszaki intézmény bejelentőjével külön-külön foglalkozzék. Így csatlakozik a KC is a könyvtári hálózati elvhez, amely egyre inkább érvényesül a magyar könyvtári életben.

Jelentős nehézséget okoz a könyvek központi katalógusának felfektetésében a cimleírások pontatlansága és következetlensége. Tanfolyamainkon és vizsgáinkon nem véletlenül fektettünk olyan nagy súlyt a pontos és következetes cimleírásokra; sajnos a gyakorlati életben még nagyon kevés valósult meg ebből. Pedig központi katalógus rossz cimleírások alapján nem készülhet, illetve hasznavehetetlen. Éppen ezért központi katalógusunk felállításával egyidejűleg szakkönyvtárosainkra igen nagy cimleíró munka is vár: el kell készíteniök külföldi szakkönyvvállományuk pontos, szabványszerinti cimleírásait. Minthogy azonban a KC felállítására csak fokozatosan kerülhet sor, ez a munka nem jelent majd számukra tulságosan nagy terhet. /Nem beszélve arról, hogy nagyon kevés szakkönyvtárunkban van sok külföldi szakkönyv/.

A központi katalógus felállítása egyszeri, bár hosszadalmas feladat. Sokkal bonyolultabb és állandó jellegű munka a katalógus folyamatos és lehető gyors kiegészítése az új gyarapodásokkal. Ez a munkafolyamat az, amelyet egyesek, például HEVESI Endre, az Egyesült Izzó műszaki információs osztályának vezetője, lényegesen le óhajtanak egyszerűsíteni azzal, hogy az új beérkezések jelentését a Kultúra feladatává kívánják tenni. A kérdés azonban nem olyan egyszerű. Ha ugyanis csak regisztráló, illetve tájékoztató célja van a KC-nak, akkor elképzelhető, hogy a Kultúra szakképzett katalogizáló munkaerők felvételével központilag tudja megoldani a bejelentést. Ha azonban a KC-nak az állománygyarapításban is adunk szerepet, mégpedig a felesleges devizakiadások megtakarítását, akkor még a könyv behozatalának engedélyezése előtt be kell hasonlítani a rendelécédulát a KC-vel. Ez a probléma a rendelések engedélyezésének mai formája mellett nem oldható meg. A mai helyzetben legfeljebb odáig mehetnénk el, hogy az engedélyező főhatóság /minisztérium/ saját nyilvántartásának /KC-jának/ adatai alapján dönthetne az engedélyezés felől. Tudjuk, hogy ez az en-

engedélyezési eljárás -akár van ilyen KC, akár nincs- meglehetősen formális, korlátokat jóformán csak a rendelkezésre álló devizakeret szab, vagy az egészen profilidegen folyóiratokat utasítják vissza. Ezzel szemben sokszor -devizahiány miatt- igen fontos folyóiratok behozatalát nem engedélyezik. Nyitott kérdés tehát, hogy készítsenek-e a minisztériumok is KC-t vagy nem. Véleményem szerint nem, legalábbis nem abból a célból, hogy annak alapján történjék a behozatal engedélyezése. Sokkal célszerűbbnek látszik a külföldi szakirodalom behozatali rendszerének -az engedélyeztetési eljárásnak- megváltoztatása. /Ez ellen amúgyis igen sok a jogos kifogás/. Helyes lenne tehát:

1. Külföldi könyvek központi címtárának haladéktalan felállítása az OMK-ban.
2. Az erre vonatkozó bejelentések /cimleírások/ elkészítése a bejelentők részéről az 1957. évben.
3. A KC felállítása után a behozatal engedélyezését az OMK-ra bízni /1958-tól/, amely szakbizottságok meghallgatásával döntene a vitás kérdésekben. /A devizakeretet továbbra is a minisztériumok osztanak szét a vállalatok között/. Alapelv: profilhoz tartozó, az országban nem meglévő könyv behozatalát automatikusan engedélyezni kell. A bizottságok csak a vitás kérdésekkel foglalkoznának.
4. A KC adatait az OMK összesítve jelenti az OSzK-nak.

B. Külföldi műszaki folyóiratok központi katalógusa.

Külföldi műszaki folyóiratok központi katalógusa -az Országos Széchényi Könyvtárban lévő általános folyóirat KC-n kívül- a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában, az Országos Műszaki Könyvtárban és az egyes szakminisztériumok központi könyvtáraiban található. Ezenkívül több lelőhely-jegyzék /igy pl. HEDRYNÉ: Kémia és rokontárgyú folyóiratok lelőhelyjegyzéke, OMK Folyóiratkatalógus, 1945-1954 stb./ jelent már meg. A folyóiratok központi katalógusának kérdése némileg egyszerűbb probléma, mint a könyveké. Oka ennek az, hogy viszonylag sokkal kevesebb címezséggel kell dolgoznia a folyóirat KC-nak, mint a könyv KC-nak. Egyszerűbb és könnyebben kiegészíthető a címfelvétel. Még hibás vagy erősen hiányos címléírások is identifikálhatók, illetve kiegészíthetők a meglévő adatok és bibliográfiák segítségével. Igen jó összefoglaló folyóiratbibliográfiák nyújtanak segédeszközt ehhez a munkához. Így lehetne sorolni tovább mindazokat a könnyebbségeket, amelyek mind azt eredményezték, hogy e téren tovább jutottunk, mint a könyvek tekintetében. Maga az Orszá-

gos Széchenyi Könyvtár is előnyösebb helyzetben van e téren, mert míg -tudomásom szerint- csupán 90-100 könyvbejelentő van, addig a folyóiratbejelentők száma több mint 600. A budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára is kiadta 1955-1956. évi külföldi folyóiratbeszerzéseinek jegyzékét, amely a tanszékek vásárlásait is tartalmazza, így tehát műszaki egyetemi KC-nak tekinthető. Az OMK 1954-ig visszamenőleg már 85 bejelentő kutató-, tervezőintézet és nagyüzem könyvtárának adatait dolgozta fel. Mindamellett még igen messze vagyunk attól, hogy e kérdést rendezettnék tekintsük. A folyóiratok központi nyilvántartásának ugyanis még inkább az lehet az egyik fő célja, hogy a rendelésnél támpontot nyújtson, elsősorban azért, mert a folyóiratrendelések évenként egyszer ismétlődnek csak. /Tekintsünk itt el az elenyésző kis számban előforduló évközi utánrendelésektől/. Ugyanilyen fontos eszköz lehet a pótlások /hiányzó évfolyamok/ megrendelése esetén. Éppen ezért véleményem szerint a folyóirat KC teljes megvalósítása elsőrendűbb célkitűzésünk kell, hogy legyen, mint a könyv KC-é. Ennek érdekében viszonylag kevesebb tennivaló szükséges, viszont az OMK számára itt is biztosítani kell a szükséges személyzeti és dologi feltételeket. Ezek biztosítása esetén a folyóirat KC 1957-ben megvalósulhat, és 1958-ra támpontul szolgálhat a folyóiratrendelések lebonyolításához. A folyóiratrendelések engedélyezésének egyszerűsítése érdekében pedig automatikusan -külön engedélyezés nélkül - az egyszer megrendelt és járó folyóiratok előfizetését meg kellene hosszabbítani, kivéve, ha a megrendelő fél erről kifejezetten lemond. Ilyen módon csak az újonnan megrendelt folyóiratokat kellene a KC adatai alapján a könyv KC-nál említett szakbizottságnak elbírálnia, ami évente egyszeri ülésezést tenne csak szükségessé. Ezzel a módszerrel sok bürokratikus eljárástól szabadulhatnánk meg.

A nyilvántartás vezetésénél a könyvekhez képest alapvető különbség itt az, hogy a folyóirat megrendelése, esetleg egyes számok beérkezése még nem jelent komplett évfolyamot. Éppen ezért a nyilvántartást a folyóirat megindulásakor ideiglenesen kell bejegyezni, majd az évfolyam beérkezése után véglegesíteni. Ez természetesen kétszeri bejelentést igényel -az előfizetés tényének bejelentését, majd a teljes évfolyam beérkezésének bejelentését. A megrendelt folyóiratok automatikus küldésének bevezetése esetén az első bejelentést csak az új folyóiratokra nézve kellene megtenni. Ebből a szempontból is előnyös tehát az automatikus továbbküldésnek a Német Demokratikus Köztársaságban bevezetett rendszere.

Az ilyen módon felfektetett folyóirat KC jelentős segít-

séget nyújthatna a "Külföldi folyóiratok magyarországi lelőhelybibliográfiája" c. OSzK kiadvány anyagának teljessé tételéhez.

E téren tehát egy kívánságunk van: Biztosítsa a Minisztérium 1957-re a folyóirat KC megvalósításának személyi és anyagi feltételeit az OMK részére.

Az eddigiekben nem beszéltünk a központi katalógusok felhasználásáról a tájékoztató és olvasószolgálati munkában. Ebből a szempontból a KC-t úgy tekinthetjük, hogy a könyvtár állományát mérhetetlenül megsokszorozza; hozzáférhetővé, fellelhetővé tesz olyan irodalmat is, amely addig csak igen kevesek számára volt elérhető. Erről a kérdésről a megyei könyvtárak vonatkozásában - amelyek anyagi okok miatt kevés műszaki könyvet tudnak csak beszerezni - SIMON Mária cikke szól.

Nem hanyagolható el azonban a hiányzó könyvtári állomány -különösen egyes folyóiratszámok- pótlásának olcsó lehetősége sem. Ha a KC-hez nagyteljesítményű mikrofilmfelvevő berendezés kapcsolódik -az OMK-ban ez a helyzet-, akkor fokozatosan sor kerülhet arra, hogy a hiányzó folyóiratállományt mikrofilmezéssel pótolva, az OMK valóban műszaki alapkönyvtárrá fejlődjék /mert jelenleg csak működési szabályzatában az, legalábbis a külföldi szakirodalmat tekintve/.

Rengeteg előnyét lehetne még felsorolni a KC-nak, de nem az a célunk, hogy ezeket mind felsoroljuk. Szeretnénk határozottan állást foglalni ebben a kérdésben:

1. Szükség van mind a külföldi folyóiratok, mint a külföldi könyvek központi katalógusának megvalósítására.
2. Haladéktalanul biztosítani kell az OMK számára a megvalósításhoz szükséges személyi és dologi feltételeket.
3. E feltételek biztosítása esetén a műszaki termelési hálózat KC-ja 1958-ra működőképes lehet, és ezzel az OMK alapkönyvtári és hálózati központi szerepe is gyakorlati alátámasztást kap.
4. Végül, de nem utoljára, az OSzK általános központi címtárai jelentős segítséget kapnak, továbbá a folyóiratlelőhelybibliográfia anyaga teljesebbé tehető.

Befejezésül még néhány mondat az egyéb központi címtárakról. A fordítások központi katalógusairól és nyilvántartásairól itt nem esik szó, mert erről kiadványunk következő cikkében számolunk be. Szólnunk kell még az egyes miniszté-

riumok vagy hálózati alközpontok KC-terveiről. Véleményünk szerint ezek a törekvések elsősorban abból indulnak ki, hogy műszaki vonatkozásban jelenleg nincs működő KC, és a tárcák legalább saját területükön szeretnének tisztán látni.

További, megyei könyvtári stb. KC-k létrehozása, különösen a borsodi iparvidéken, vagy Tatabányán és Győrött indokoltnak látszik, minthogy ezeknek a KC-nak feladatköre egészen más /a helyi irodalmi igények fokozottabb kielégítése a helyi könyvtárak állományából/. Ezeknek természetesen a magyar műszaki irodalmat is tartalmazniuk kell. Ilyen értelemben ezek a KC-k jelentős összegek megtakarítását eredményezhetik, tehát megvalósítandók.

Végezetül: Nem állítjuk azt, hogy ennek a cikknek egyes megállapításai nem vitathatók. Kérjük olvasóinkat közöljék velünk véleményüket, ellenvetéseiket, kiegészítő javaslatokat.

Jánszky Lajos

- x - x - x - x -

A műszaki folyóiratok Központi Címjegyzékének összeállítása az OMK-on belül folyamatban van. Eddig kb. 80 könyvtár állományát foglalja magába. Érdeklődésre bárki részére felvilágosításokat adunk. Az 1957-es bejelentések és az anyag továbbfejlesztése céljából rövidesen külön körlevéllel fordulunk a nagyobb külföldi szakfolyóirat-állománnyal rendelkező könyvtárakhoz.

A műszaki könyvtárhálózat kérdéseinek felmérése és egységes rendezése céljából kérjük azokat a könyvtárakat, amelyeket súlyos kár ért vagy ahol a könyvtáros személyében változás állt be, közöljék ezeket az adatokat velünk nyilvántartásbavétel céljából.